

U J K Ö N Y V E K

Jugoszlávia haldoklása.

Egy ország összeomlásáról tanulmányt vagy könyvet írni egy esztendő távlatából, merész vállalkozás; szölamokkal telített „haldott beszédet“ talán lehet faragni, szenzációs, pusztán hatáskeletésre épített ujságcikket lehet közreadni, — de a történelmi háttér tökéletes kidomborításával a szakadatlan diplomáciai manőverek útvesztőjéből kibogozni az elveszett állam igazi arcát, aligha. Mert ha a jelen esetben egy fiatal ország tündökléséről és bukásáról is van szó, huszonhároméves élete mégis történelmi mélységeket tartalmaz, s így a legutóbbi évek felszínén zajlott eseményekből nem kerülhet napvilágra az a végzet, amely már talán születésének pillanatában ott lappangott az új ország bölcsője fölött és föl tartóztatathatatlannal sodorta a pusztulás felé.

Bánics Milán belgrádi horvát publicista erre az óriási föladata vállalkozott, amikor a jugoszláv királyság összeomlása után alig fél év múlva kiadta „*Agonija Jugoslavije*“ Beograd 1941. című munkáját. Az alig nyolcványi könyv, mint alcímében is jelzi, — „Dani sloma“ — az összeomlás napjainak drámai részleteit vetíti az olvasó elé és a leghátborzongatóbb képeket festi Belgrád bombázásáról. A már nem is ésszel, hanem pattánásig feszült idegekkel íródott sorok végigvezetik az olvasót a légvédelmi fedezékek minden borzalmain, a halál elől való menekülés őrzöngésein, az égő, füstölő romok döbbenetes Kálváriáján, s utána, ... a rettegésben és szenvedésben halálrafaradt nép vi gasztalan jövőjére mutat. És mi volt mindez: istenverés talán? A

sors kegyetlen bosszúja egy megbocsáthatatlan, visszasírhatatlan tékozlásért? ...

Itt mered az olvasó elé az az óriási kérdőjel, melyre a könyv hátborzongató fejezetei mellett is tökéletes választ tud adni. Mert az író visszanéz, és emlékezik azokra az időkre is, amikor fiatal szívében még a délszláv népek egyesülésének gondolatát ringatta: amikor még a „romantika és a romantizmus“ töltötte be egész fiatalágát. Álma szóban be is követhetett, mert a délszláv ország „Jugoszlávia“ néven meg is valósult, — csak tartalomban nem, mert „Jugoszlávia volt az jugoszlávok nélkül.“ A név, az közös s egyesítő volt, de a három nép: a szerb, a horvát és a szlovén külön-külön élte a maga életét és ahelyett, hogy közös történelmük közeledésre tanította volna őket, egyre jobban távolodtak egymástól és az 1928-as parlamenti merénylet a szerb s a horvát népet örökre elválasztotta egymástól. Az idő a közéletbe dobta a kérdést: ki a jobb? A szerb vagy a horvát? S amíg a három nép e kétségbeesett viaskodást nézte egyre fogyó türelemmel, a szerb, horvát és szlovén „demokrácia és burzsoázia egyetlen célja az volt, hogy meggazdagodjék az állami és a népi érdekek rovására.“ Az egységesítő Sándor király éles szeme észrevette, hogy zsákutcába futott az ország szekere. Negyven nappal a marseillesi merénylet előtt, mint belső bizalmasának, Bánics Milánnak elmondta szándékát: „Nem jól tettem, hogy megálltam az út felén: a demokrácia és az autoritativizmus között. Belátom, hogy a végére kell járnom, mert ellenkező esetben országom elpusztul. De hogy az útam végére érjek, mindenekelőtt

föl kell oszlatnom a szabádkörműves páholyokat, mert minden bajnak ők az okozói! És megteszem ezt, amint visszatérek bulgáriai és franciaországi útamról.“

A király tragikus halála után megkezdődött a politikai „hazardjáték“. A szerb-horvát megegyezés kérdése került előtérbe, s minél többet beszéltek a megegyezésről, annál jobban eltávolodtak a két nép testvéri összefogásától. Az optimizmus, mely átjárta a délszláv diplomaták szellemét, egyre jobban közeledett a defetizmushoz. A valóság mind kirívóbb és mind döbbenetesebb lett: az 1937-es parlamenti beszédek már fölfedték a közeledő végezt arcát. A demokrácia és a diktatúra irányzata nemcsak hogy kompromittálta magát az országban, hanem a tökéletes impotencia állapotába jutott. Az ország sorsszekere egyre jobban közeledett a „Rigómezői tragédia“ felé. „A professzionista tudatlanok és a professzionista paraziták mellett egyetlen hivatásos politikus sem került a kormánykerék mellé és a törőnyű műkedvelősködésben a világmegváltó demokrácia örve alatt kibontakozott a speciális, szerb „betyárokrácia“ (az író maró gúnnyal szerbnyelven „mangupokráciának“ nevezi). A politikusok ostorozása, korbácsolása a legkíméletlenebb szavakkal tovább folyt, hogy a nemzetet végre termékeny munkába fogják, mert „a munka volt az egyetlen konstruktív politika ebben az országban“. Népi megújhodást, új életet sürgettek, hogy talán az utolsó percben még kioperálják a progresszív paralizist a nemzet testéből, s ne legyen test lélek nélkül, ne legyen Tolsztoj „élő holtteste“, hanem a lelkiismeretes építőszándék érvényesüljön, s Belgrád a „modern Babilon“ ne

jusson Ninive vagy Carthágó sorára.

A jugoszláv politikai élet utolsó fázisában a „kiskorúság“ és a „nagykorúság“ elve viaskodott egymással. A kiskorúságra törekvők, ahogy a demokratikus irányzat képviselői nevezték őket, arra törekedtek, hogy a Dunamedencében lévő kisállamok példájára Jugoszláviát is a tengely szolgálatába állítsák. Ez a törekvés nem járt sikerrel, mert a „nagykorúság“ harcosai 1941 március 27-én az államcsinnyel és a kiskorú király nagykorúsításával megadták a kegyelemdőfést a huszonhároméves mozaikállamnak. Jugoszlávia nagykorú lett, tiz napra, mert a demokrácia uralma a legszédítőbb pánikban tiz napig tartott, s utána bekövetkezett az ország pusztulása.

Jugoszlávia meghalt, mert már születésénél fogva halálra volt ítélve, a „délszlávok egyesített országa kiszenvedett, mert túl nagy volt, túl kis nemzetek számára! És nem fog többé föltámadni! Elhamvadtt poraiból lehet, ha a történelem úgy akarja, alakulhat egy balkáni, közép európai vagy istentudja milyen föderáció! De Jugoszlávia — egy és egyetlen szláv nemzet a Triglátvtól Várnáig — mindörökre a sírba szállt!“...

Így beszél az első cirillbetűs belgrádi könyv a volt délszláv állam pusztulásáról. A düh, a keserű irónia, a siratás, a kétségbeesés és a vigasztalás hangját mind megtaláljuk benne, de Bánics Mílán tolla legerőteljesebben a déli pánszláv gondolat örök halálát rajzolta meg e zord történelmi háttérben. Az időben nyert távlat lehet, hogy még sok ismeretlen momentumot hoz föl majd a feledés mélyéből, s lehet, hogy tárgyilagosabb képeket is ad a délszláv ország huszonhároméves éle-

téről, — mert akkorra már a háború füstje eloszlik a romok felől —, de a történetíró előveszi majd később a végzetes napok alkonyán készült művet is, és Bánics Milán lázas sorait föloldja maradandóbb értékű munkájában.

LÉVAY ENDRE

Szekfü Gyula, Állam és nemzet. Tanulmányok a nemzetiségi kérdésről. A Magyar Szemle könyvei. XVII. Budapest, 1942. 374. l.

E címen adta ki szerző a nemzetiségi kérdésről 1929—1942-ben egy folyóiratban és egy napilapban megjelent tanulmányait és „Rövid nemzetiségi történet” c. értekezését. Államról, nemzetéről, népi elvről, népiségről, többségi és kisebbségi társadalomról, asszimilációról és nemzeti létünk több más alapvető kérdéséről van szó a tárgy és időrend tekintetében szétesőnek látszó, de a gondolat és előadás erejénél fogva harmonikus egységbe olvadó műben. „A régmúlt” címet viselő első rész első tanulmányában az egész mű alapvetését képező szentistváni államrend mesteri rajzát kapjuk. Ezt követi 3 kisebbségtörténeti bevezető vázlat és a kötet legterjedelmesebb tanulmánya: a nemzetiségi kérdésnek legújabb eredményeken alapuló tömör szintézise. A „Tegnap és ma” című második részben a közelmúltban közérdeklődés tárgyát képező kérdésekről mondja el véleményét. Filozófiai mélység, széles távlatok, logikus okfejtés, történeti levegő, bátor szókimondás és hazafias aggodalom hatják át a lebilincselően érdekes mű minden egyes sorát.

Szerző a szentistváni államban ismeri fel számos mai kérdés gyökerét. Állam és kereszténység felbonthatatlan egységet alkotott a

szent király országában és évszázadokig élt benne a nemzetiségekkel való bölcs, emberileg türelmes bánásmód szelleme. Kifejti, hogy, amit ma szentistváni eszmének nevezünk, az valóban a szent király gondolatának korszerű kifejezése.

Népiség, nemzet és állam viszonyát vizsgálva hangsúlyozza, hogy a népiség alapján fogalmazott államnép fogalma nem felel meg nekünk. Sokkal közelebb áll ennél hozzánk az a nemzetfogalom, amely nem zárja ki, hanem egyenesen megkívánja más népek beolvasztását békés eszközök alkalmazásával. Nemzeti jövőnkre súlyosabb tévedés el sem képzelhető, mint azt hinni, hogy elegendő vagyunk és a magyaron kívül más nemzetnek az államban lakása nem kívánatos. Szerző szerint német, francia, olasz elfogadhatja az „egy nemzet” államfogalmát, részünkről azonban ez mérhetetlen tévedés és multunk elárulása volna. Néhány évvel később is, midőn a népi elv hatékony tényezője lett az új Kelet- és Közép-Európa kialakításának, hangoztatta, hogy az számunkra csak ideiglenes megoldás lehet. „Hűtlenség lenne magyarságunkhoz, ha a mi saját államrendszerünkről megfeledkeznénk és lemondanánk a szentistváni állameszméről, amely szerencsés egyesülése a történeti és a mai modern kívánalmaknak... Amint a trianoni két évtized sötétsége után egyszerre jött némi világosság, a történettől bíró nemzetek tudnak várni.” Az 1940, 1941-i változás számunkra már valóban nem egészen a népi elv jegyében történt.

Kívánatos a különböző nemzetiségek békés együttélése, amelynek folyamán mindegyikről lecsiszolódnak bizonyos szögletek és érdességek. A nemzetiségek szent-